

**OBSZAR JAKO CZYNNIK RÓŻNICUJĄCY
POZIOM I STRUKTURĘ POZAROLNICZYCH
DOCHODÓW GOSPODARSTW**

Agata Marcysiak, Adam Marcysiak
Akademia Podlaska w Siedlcach

Abstrakt. Celem opracowania jest próba przedstawienia zakresu oddziaływania obszaru na poziom i strukturę pozarolniczych dochodów gospodarstw. Materiałem badawczym były dane pochodzące z 65 gospodarstw rolnych zlokalizowanych w północnej części województwa lubelskiego, w powiatach bialskim i łukowskim. Analizą objęto 2007 rok. W obliczeniach podstawowych kategorii ekonomicznych wykorzystano metodę stosowaną w europejskim systemie rachunkowości rolnej FADN. Najwyższy poziom dochodów pozarolniczych odnotowano w gospodarstwach o obszarze do 10 ha. Głównym źródłem dochodów pozarolniczych w badanych gospodarstwach były: praca zarobkowa i świadczenia emerytalno-rentowe.

Słowa kluczowe: obszar gospodarstwa, poziom dochodów z gospodarstwa rolniczego, struktura dochodów pozarolniczych, praca zarobkowa

WSTĘP

Zachowania rolników dotyczące gospodarstwa rolnego, w tym podejmowanie decyzji produkcyjnych i inwestycyjnych, uwarunkowane są sytuacją finansową i ekonomiczną rodziny rolniczej, a nie tylko samego gospodarstwa rolnego. Jest to konsekwencją tego, iż w indywidualnych gospodarstwach rolnych, w odróżnieniu od przedsiębiorstw, nie ma wyraźnego rozdziału pomiędzy gospodarstwem rolnym i gospodarstwem domowym rodziny rolniczej. W szczególności sytuacja ta dotyczy przepływu kapitału. W ciągu roku odbywają się, w zależności od bieżących potrzeb, dwukierun-

kowe przesunięcia kapitału pomiędzy gospodarstwem rolnym i gospodarstwem domowym [Goraj 2008].

Wielkość dochodu gospodarstw domowych związanych z rolnictwem jest wynikiem wielu czynników. Najczęściej są one dzielone na trzy grupy [Zegar 2008]. Pierwsza obejmuje czynniki wewnętrzne gospodarstwa rolnego. Do drugiej zalicza się czynniki związane z polityką rolną. Trzecią grupę tworzą czynniki mające źródła w polityce makroekonomicznej i ogólnym rozwoju kraju.

Zespół czynników wewnętrznych kształtowanych przez rolnika obejmuje m.in. wielkość zasobów produkcyjnych, relacje wewnętrzne tych zasobów (tj. klasyczne relacje czynników produkcji), sposób użycia tych zasobów, cechy kierownika gospodarstwa i jego rodziny, nakłady produkcyjne [Zegar 2004]. Wielkość zasobów produkcyjnych i umiejętność ich użycia przesądza o efektywności gospodarowania, co z kolei jest ważnym czynnikiem konkurencyjności gospodarstwa na rynku.

Zróźnicowanie źródeł pochodzenia dochodów, głównie dla małych obszarowo gospodarstw, staje się szansą poprawy sytuacji dochodowej. Polega ono najczęściej na uzupełnieniu dochodów pochodzących bezpośrednio z produkcji rolniczej dochodami spoza gospodarstwa.

MATERIAŁ I METODY

Celem opracowania jest próba ukazania zakresu oddziaływania obszaru na poziom i strukturę dochodów pozarolniczych gospodarstw.

Podstawowymi kategoriami ekonomicznymi przyjętymi na potrzeby procesu badawczego były dochód z gospodarstwa rolniczego oraz dochód ogólny rodziny rolniczej. Obliczeń tych kategorii dochodu przeprowadzono metodą stosowaną w europejskim systemie rachunkowości rolnej FADN (*Farm Accountancy Date Network*).

W metodzie punktem wyjścia do obliczania poszczególnych kategorii dochodowych jest wartość przychodów z działalności gospodarstwa rolniczego. Podstawową część tych przychodów tworzy wartość produkcji rolniczej (roślinnej i zwierzęcej). W skład przychodów gospodarstwa rolniczego, poza produkcją rolniczą, wchodzi przychody z działalności ubocznej, między innymi: produkcja nierolnicza, przychody z usług świadczonych przez gospodarstwo, czynsze z odnajmu środków trwałych. Ważną pozycją są także przychody finansowe gospodarstwa. Znaczenie tej grupy przychodów wzrosło wraz z przystąpieniem Polski do UE i wprowadzeniem mechanizmów Wspólnej Polityki Rolnej. Dochód ogólny rodziny rolniczej jest sumą dochodów pochodzących z produkcji rolniczej i dochodów pozarolniczych [Goraj i Mańko 2009].

Materiałem badawczym były dane pochodzące z 65 gospodarstw rolnych zlokalizowanych w północnej części województwa lubelskiego, w powiatach białskim i łukowskim. Dobór obiektów do badań był celowy. O takiej lokalizacji zdecydowała koncentracja badań w środkowo-wschodniej Polsce, jak również względy subiektywne, wynikające z miejsca zamieszkania osób prowadzących badania. Miało to istotny wpływ na możliwość uzyskania wiarygodnych odpowiedzi, co w kwestii dotyczącej dochodów jest sprawą kluczową. Analizą objęto 2007 rok.

Dla ukazania związku między obszarem gospodarstwa a poziomem i strukturą dochodów pozarolniczych badane gospodarstwa podzielono na trzy grupy. Na grupę

pierwszą składały się gospodarstwa o powierzchni do 10 ha UR. Ich udział w ogólnej liczbie analizowanych gospodarstw wynosił 41,5%. Drugą grupę tworzyły gospodarstwa z przedziału 10-20 ha UR (30,8%). Do trzeciej grupy należały gospodarstwa obszarowo największe o powierzchni 20 ha i powyżej (27,7%).

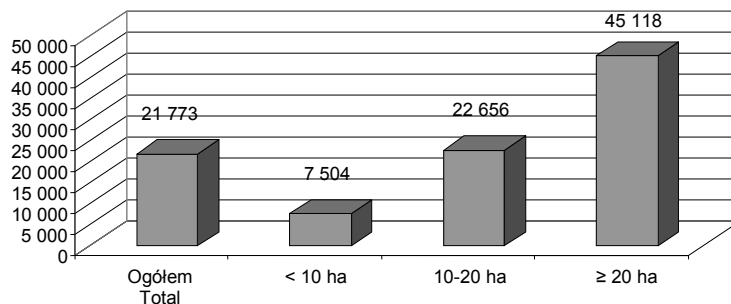
WYNIKI

Obszar jest tradycyjnym miernikiem wielkości gospodarstwa rolnego powszechnie uznawanym w literaturze przedmiotu [Zegar 2008, Wiatrak 1998]. Wielkość obszaru gospodarstwa pozostaje nadal podstawowym kryterium jego siły ekonomicznej. Powierzchnia użytków rolnych gospodarstwa determinuje kształtowanie się podstawowych relacji produkcyjno-ekonomicznych, co znajduje odzwierciedlenie w uzyskiwanych dochodach.

W badanych gospodarstwach w 2007 roku średni obszar użytków rolnych wynosił 14,27 ha. Dominującym kierunkiem produkcji była produkcja zbóż (38,4% ogółu gospodarstw). Wśród badanych 27,7% łączyło chów krów mlecznych z chowem trzody chlewnej. Pozostałe gospodarstwa specjalizowały się w chowie krów mlecznych (18,5%) lub podstawą ich produkcji towarowej był chów trzody chlewnej (15,4%).

Podział na grupy obszarowe pozwolił ukazać zróżnicowanie sytuacji dochodowej w badanych gospodarstwach.

Poziom dochodu z gospodarstwa rolniczego średnio na jedno badane gospodarstwo w 2007 roku wynosił 21 773 zł (rys. 1). W odniesieniu do badanych gospodarstw obserwowano zależność, iż ze wzrostem wielkości obszarowej zwiększał się dochód z gospodarstwa rolniczego. W gospodarstwach o obszarze 20 ha i powyżej był 6-krotnie wyższy niż w gospodarstwach o obszarze do 10 ha. Zależność świadczy, iż pozytywne skutki dochodowe integracji europejskiej koncentrują się przede wszystkim w gospodarstwach towarowych o znacznym potencjale przyrodniczym i ekonomicznym [Kowalski 2008].

Rys. 1. Poziom dochodu z gospodarstwa rolniczego w badanych grupach obszarowych w 2007 roku (zł)

Źródło: obliczenia własne.

Fig. 1. The level of farm income in the investigated area groups in 2007 (PLN)

Source: own calculations.

Tabela 1. Wartość dochodów pozarolniczych i ich struktura w przeliczeniu na jedno gospodarstwo w 2007 roku (zł)

Table 1. The value of non-agricultural income and its structure per one farm in 2007 (PLN)

Wyszczególnienie Specification	Ogółem Total		Grupy obszarowe – Area groups					
			< 10 ha		10-20 ha		≥ 20 ha	
	zł	%	zł	%	zł	%	zł	%
Praca zarobkowa Paid work	2 521	52,4	3 931	63,2	2 324	51,2	1 677	45,3
Świadczenia społeczne Social welfare	1 454	30,3	1 580	25,4	1 425	31,4	792	21,4
Dochody z pozarolniczej działalności gospodarczej Income from a non- -agricultural activity	582	12,2	442	7,1	599	13,2	937	25,3
Dochody z innych źródeł Income from another source	254	5,1	268	4,3	191	4,2	296	8,0
Razem dochody pozarolnicze Non-agricultural income in general	4 811	100,0	6 221	100,0	4 539	100,0	3 702	100,0

Źródło: obliczenia własne.
Source: own calculations.

Małe obszarowo gospodarstwa upatrują szansę poprawy sytuacji w dochodach pochodzących spoza gospodarstwa (tab. 1).

Największe dochody pozarolnicze w badanych gospodarstwach uzyskali rolnicy pochodzący z grupy gospodarstw o obszarze do 10 ha. W tej grupie wyniosły w 2007 roku 6221 zł w przeliczeniu na jedno gospodarstwo. Poziom dochodów pozarolniczych w grupie gospodarstw o obszarze 10-20 ha UR był już znacznie niższy i wyniósł 4539 zł. Jeszcze niższe dochody spoza gospodarstwa były udziałem gospodarstw o obszarze 20 ha i powyżej. Stanowiły 59,5% poziomu dochodów pozarolniczych w grupie gospodarstw obszarowo najmniejszych.

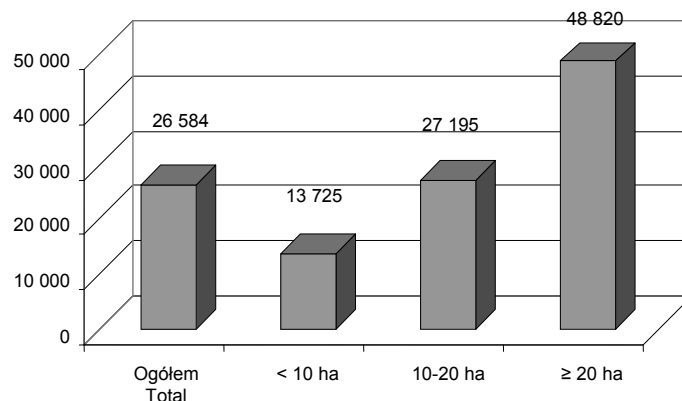
Wśród dochodów pozarolniczych badanych gospodarstw pozycję dominującą zajmowały dochody z pracy zarobkowej i świadczeń społecznych. Łącznie stanowiły one 82,7% dochodów spoza gospodarstwa. W gospodarstwach małych obszarowo udział tych dwóch źródeł dochodu wyniósł 88,6%.

Rośnie znaczenie pracy najmniej poza rolnictwem ze względu na wzrost liczby podejmujących takie zatrudnienie i zwiększenie realnych wynagrodzeń. Wciąż niedostateczne zmiany wynikają głównie z bariery zatrudnienia związanej z sytuacją na rynku pracy [Frenkel 2008].

Systematycznemu zmniejszaniu ulega jednak znaczenie świadczeń emerytalno-rentowych jako źródła dochodu w skali globalnej. Spowodowane jest to zmniejszaniem się liczby osób pobierających świadczenia. W 1995 roku ich liczba wynosiła 2049 tys., w 2005 roku zmniejszyła się do 1645 tys., a w 2008 roku osiągnęła 1456 tys.

Jak wykazały badania, trzecim istotnym elementem oddziaływania na poziom dochodów pozarolniczych w badanych gospodarstwach były wpływy z pozarolniczej działalności gospodarczej. Wraz ze wzrostem obszaru gospodarstwa rosło znaczenie pozarolniczej działalności gospodarstw. W gospodarstwach o obszarze 20 ha i powyżej udział tej formy działalności w strukturze dochodów pozarolniczych wynosił 25,3%.

Dochód ogólny rodziny rolniczej jest sumą dochodów pochodzących z produkcji rolniczej i dochodów pozarolniczych. Wielkość dochodu ogólnego w analizowanych gospodarstwach przedstawiono na rysunku 2.

Rys. 2. Poziom dochodu ogólnego w badanych grupach obszarowych w 2007 roku w przeliczeniu na jedno gospodarstwo (zł)

Źródło: obliczenia własne.

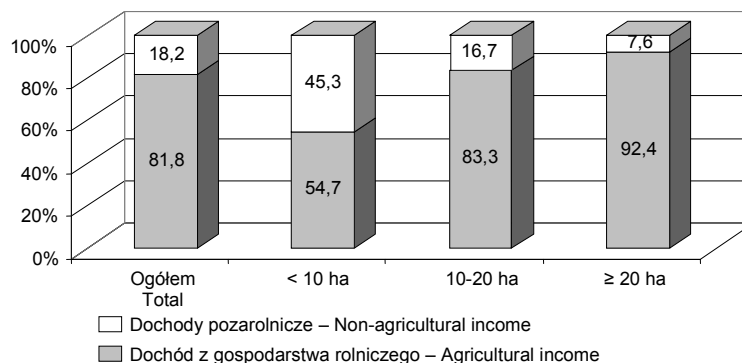
Fig. 2. The level of general income in the investigated area groups in 2007 per one farm (PLN)

Source: own calculations.

Średnio poziom dochodu ogólnego w badanych gospodarstwach wynosił 23 584 zł w przeliczeniu na 1 gospodarstwo. Największy dochód ogólny uzyskały gospodarstwa o największej powierzchni – 20 ha i powyżej. Wynosił on 48 820 zł na 1 gospodarstwo. W gospodarstwach o powierzchni 10-20 ha dochód ogólny wynosił 27 195 zł. Najmniejszy dochód ogólny uzyskali rolnicy w gospodarstwach najmniejszych (do 10 ha). W 2007 roku kształtował się on średnio na poziomie 13 725 zł.

Strukturę dochodu ogólnego w badanych gospodarstwach ilustruje rysunek 3.

Przeprowadzona analiza wykazała, iż w gospodarstwach najmniejszych obszarowo (do 10 ha UR) w strukturze dochodu ogólnego, będącego sumą dochodów pochodzących z produkcji rolniczej i dochodów pozarolniczych, znaczącą pozycję (45,3%) zajmowały dochody spoza gospodarstwa. W miarę wzrostu obszaru gospodarstwa słabło oddziaływanie dochodów pozarolniczych na sytuację dochodową rodzin rolniczych. W gospodarstwach o powierzchni 10-20 ha w strukturze dochodu ogólnego dochód spoza gospodarstwa stanowił 16,7%, a w gospodarstwach obszarowo największych odpowiednio 7,6%.

Rys. 3. Struktura dochodu ogólnego w badanych gospodarstwach według grup obszarowych (%)

Źródło: obliczenia własne.

Fig. 3. The structure of general income in the investigated farms according to area groups (%)

Source: own calculations.

WNIOSKI

1. Obszar gospodarstwa okazał się czynnikiem silnie różnicującym poziom dochodów z produkcji rolniczej. Najniższy poziom tej kategorii dochodu osiągnęto w gospodarstwach o obszarze do 10 ha. Wraz ze wzrostem obszaru gospodarstwa zwiększał się również poziom dochodu rolniczego.

2. Dla gospodarstw małych obszarowo szansą na poprawę ich sytuacji były dochody uzyskiwane poza gospodarstwem. Poziom dochodów pozarolniczych w badanych gospodarstwach o obszarze do 10 ha był najwyższy na tle pozostałych grup obszarowych.

3. Głównym źródłem dochodów pozarolniczych w badanych gospodarstwach były: praca zarobkowa i świadczenia emerytalno-rentowe. Coraz ważniejsza staje się działalność nierolnicza prowadzona w ramach gospodarstwa rolnego, jak na przykład agroturystyka, rzemiosło, wynajem mieszkań, pozyskiwanie pożytków lasu, wód i innych zasobów naturalnych, ochrona środowiska przyrodniczego. W konsekwencji część gospodarstw indywidualnych zatracą charakter rolniczy. Podobne procesy zachodzą w wielu krajach Unii Europejskiej.

LITERATURA

- Frenkel I., 2008. Ludność wiejska. W: Polska wieś 2008. Raport o stanie wsi. Red. J. Wilkin, I. Nurzyńska. FDPA, Warszawa, 47-57.
- Goraj L., 2008. Poziom i struktura dochodów rodzin z gospodarstw rolnych prowadzących rachunkowość w 2007 roku. IERiGŻ, Warszawa, 5-7.
- Goraj L., Mańko S., 2009. Rachunkowość i analiza ekonomiczna w indywidualnym gospodarstwie rolnym. Difin, Warszawa, 69-77.

- Kowalski A., 2008. Analiza produkcyjno-ekonomicznej sytuacji rolnictwa i gospodarki żywnościowej w roku 2007. IERiGŻ, Warszawa, 40-47.
- Wiatrak A.P., 1998. Czynniki zróżnicowania dochodów rolniczych gospodarstw rodzinnych. W: Dochodowe zróżnicowanie rodzin chłopskich i jego tendencje w gospodarce rynkowej w Polsce. Wyd. SGGW, Warszawa, 205-218.
- Zegar J.S., 2004. Dochody w strategii rozwoju rolnictwa. IERiGŻ, Warszawa, 184-195.
- Zegar J.S., 2008. Dochody w rolnictwie w okresie transformacji i integracji europejskiej. IERiGŻ, Warszawa, 99-105.

THE AREA AS A FACTOR DIFFERENTIATING THE LEVEL AND STRUCTURE OF NON-AGRICULTURAL INCOMES OF FARMS

Summary. The aim of the article is an attempt of show the range of influence of the area on level and structure of non-agricultural farms income. The research data come from 65 farms located in northern part of the Lublin voivodeship in the district of Biała Podlaska and Łuków. The analysis covers year 2007. The calculation of basic economic categories was made within FADN method which is used in the European system of agricultural accountancy. The lowest level of non-agricultural income among the investigated farms was noticed in farms up to 10 hectares. The main source of non-agricultural income in the investigated farms was paid work and pension benefits.

Key words: area farms, level of agricultural income, structure of non-agricultural income, paid work

Zaakceptowano do druku – Accepted for print: 19.05.2009

Do cytowania – For citation: Marcysiak A., Marcysiak A., 2009. Obszar jako czynnik różnicujący poziom i strukturę pozarolniczych dochodów gospodarstw. J. Agribus. Rural Dev. 2(12), 147-153.